

KULTURNA KRIMINOLOGIJA – ISTRAŽIVANJA MEDIJSKOG PREZENTOVANJA KRIMINALITETA*

Olivera Pavićević*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

Cilj ovog rada je upoznavanje sa teorijskim i istraživačkim analizama koje se bave odnosom medija i kriminaliteta, čineći deo kulturne kriminologije. Snažne društvene promene koje su zahvatile globalno društvo primetne su kako, na planu odnosa društva prema kriminalitetu, tako i u medijskoj slici kriminaliteta. Iako nesaglasni oko uzročnosti i efekata ove veze, teoretičari se skoro nepodeljeno slažu u konstataciji da je obim i način na koji je kriminalitet, danas, zastupljen u masovnim medijima u velikoj meri intenziviran u odnosu na prethodne dekade. Sagledavanjem toka i pravca trendova medijske prezentacije kriminaliteta kroz istoriju, u radu je dat prikaz promena koje su najznačajnije obeležile novonastalu poziciju kriminaliteta kao fenomena u društvu i u medijima

KLJUČNE REČI: mediji / kriminal / analiza sadržaja / vesti / prezentacija

UVOD

Veza između medija i kriminaliteta je trajan predmet i interes naučne analize. Istraživanja su, prevashodno, usmerena na način medijskog prezentovanja kriminaliteta, kao i efekata koje ono, u svojim različitim oblicima i intezitetima, ima na medijski auditorijum. Postoji obilje

* Rad je nastao kao rezultat na projektu "Prevenција kriminala i socijalnih devijacija" koji podržava Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije, broj 149016

* E-mail: olja64@eunet.rs

istraživačke literature, koja je, najčešće koristeći različite vrste analize sadržaja, hronološki pratila promene u načinu medijskog prikazivanja kriminaliteta kroz istoriju. Prisustvo i saznanje o značaju tog uticaja seže u period koji daleko prethodi uzdizanju sredstava masovne komunikacije. To možemo videti na primeru iz osamnaestog veka, u kome je reč o magistratu iz Midleseksa (Middlesex), koji je, još u to davno vreme, uočio vezu između porasta počinjenog kriminaliteta i načina na koji se on prezentuje osamnaestovekovnoj publici. On je tvrdio da su "moral i navike nižih rangova društva progresivno pogoršane" (Radzinowicz 1956:275 prema Renier, 2007), usled talasa, navodno, skarednih balada, koje su izvodili pevači zabavljajući goste pabova. Smatrajući da je ovakvim načinom zabavljanja publike podstaknuta popularnost kriminala, predlagao je osnivanje rivalskih grupa muzičara, koji bi bili sponzorisani od strane države sa ciljem da se neutrališe negativan uticaj pevača balada.

Navedeni primer se odnosi i reprezentuje jednu veliku grupu mišljenja kojoj je zajednički imenitelj stav o medijima kao subverzivnim društvenim činionicima, kada je kriminalitet u pitanju. Medijska reprezentacija kriminaliteta se u okviru ovih mišljenja shvata kao značajan uzrok počinjenog kriminaliteta.

Istraživanje "istorijski respektabilnog straha" (history of respectable fears) se stavlja u fokus istraživanja efekata koji medijske slike kriminaliteta izazivaju u populaciji.

Suprotstavljena teorijska škola, koju su začeli liberali i koja je ušla u sastav radikalne kriminologije (Renier, 2007:376), sagledava ulogu medijskog prikazivanja kriminaliteta kao najuspešniji način da se alarmira javnost i da se pojača potreba za društvenom kontrolom koja podrazumeva represivna rešenja. Način na koji mediji prezentuju kriminalitet izaziva izuzetno štetne društvene posledice, koje prevashodno pogađaju demokratske institucije (Gerbner, 1970, 1995 prema Renier, 2007:376).

Kako Renie (Renier, 2007:377) zaključuje, iako se nalaze na potpuno različitim polovima, oba pristupa demoniziraju medije, koristeći pri tome argumente zasnovane na industriji empirijskih istraživanja medija i medijske produkcije.

Uočavajući teškoće u utvrđivanju čvrste veze između medijskih slika i njihovog efekta na auditorijum pojavila se i treća grupa autora koja smatra da nema značajne veze i uticaja medijskog prikazivanja kriminaliteta i pretpostavljenih efekata na konzumente medijskih sadržaja (Mellanie Phillips 1996:2 prema Renier, 2007). Ona denuncira kulturne konstrukte koji dovode u

vezu medijske imidže i ponašanje publike i zaključuje, da može biti reči samo o efektima koji se mogu slikovito opisati kao "žvakaća guma za oči" (chewing gum for the eyes).

Ovaj oštar zaokret u kome se pobija svaka veza medijske prezentacije kriminaliteta i uzročnih efekata na stvarnost samo govori o kompleksnosti istraživačkog problema i opreznosti sa kojom on mora biti tretiran. Način istraživanja ove diskutabilne veze, mora biti spektar širokog ispitivanja medijskog sadržaja, posledica, uzroka, kao i izvora medijskih slika. Mora biti uključeno istraživanje motiva medijskog prezentovanja kriminaliteta (oni mogu biti ideološki, moralni, estetski, komercijalni, politički), a na kraju je potrebno obaviti temeljnu analizu efekata medijskog prezentovanja kriminaliteta na auditorijum.

ISTORIJSKA PERSPEKTIVA

Na osnovu celokupnog istraživačkog fundusa, koji uključuje hronološke analize sadržaja, koje prate određene medije kroz istoriju i koja sežu u vreme koje prethodi razvoju moderne tehnologije i sredstava komunikacije, jasno je da se prikazivanje kriminaliteta u medijima veoma značajno prilagođavalo društvenom, političkim i ideološkom kontekstu u kome je nastalo. Razlika o kojoj se, takođe, mora voditi računa vezana je za specifičnost vrste medija. Erikson (Ericson, 1991:219) se fokusirao na ispitivanje prirode partikularnih medija kao sprovodnika vesti o kriminalitetu koji se obraćaju pojedinačnim auditorijumima. On je utvrdio da postoji način medijskog prezentovanja kriminaliteta koji predstavlja direktno sprovođenje političkih odluka od strane urednika i novinara, tako što se vrši odabir i raspored emitovanih vesti, pri čemu dominira kriterijum povlađivanja očekivanjima specifičnog auditorijuma.

KOMUNIZAM

U potpunosti politički i ideološki determinisani medijski prostor, pa i kada je reč o prezentovanju kriminaliteta, zabežen je u periodu komunističkih vlasti. Mediji su širom komunističkog bloka bili strogo kontrolisana propagandna institucija i važan element monolitne države i partije kao ideološke mašine (Zankova, 2005). Autorka obimnog istraživanja bugarskih medija u vreme komunizma ilustruje to stanje analizirajući tematske fajlove i novinske izveštaje (Subject Files (50s, 60s, 70s), through the Bulgarian press surveys in English (1958–1967) and through the RFE/RL Background and Situational Reports (1964–1988).

Mediji služe ostvarivanju čisto ideoloških državnih ciljeva, iako u određenoj mjeri trpe promene, kako unutrašnje, tako i spoljašnje. Sama dinamika medija, sa jedne strane, kao i promene političkih zahteva, sa druge strane, modifikovali su strukturu, funkciju i prioritete medijskih programskih politika (Zankova, 2005).

Kada razmatra razlike između određenih tipova medija, Zankova karakteriše štampu i radio tog vremena, kao tvrde partijske glasnike. Tehničke performanse radija i kvalitet programa nacionalne mreže, iskorišćeni su u dostizanju totalitarnih ciljeva u procesu ujedinjena i unifikacije svesti cele nacije (Zankova, 2005:2). Od kraja pedesetih godina televizija preuzima primat i njen potencijal u sferi širenja ideologije partije ostaje najrelevantniji značaj za kreatore medijskih sadržaja. Ipak, kako Zankova ističe, i pored osnovne funkcije asistiranja komunističkoj partiji u dostizanju njenih političkih ciljeva, elektronski mediji su, u isto vreme, bili retka šansa da se dođe do nekih informacija i vidova zabave. Kao novo uporište komunističke vladavine, elektronski mediji su čuvani od preteranog emitovanja i uticaja stranih programa. Strani programi su kritikovani, zbog štetnog ideološkog uticaja (*harmful ideological effect*", M.Minkov prema Zankova,2005:2). Širenje informacija preko medija bilo je strogo selekcionisano, reducirano i cenzurisano, a paralelno je stalno nanovo razmatrana njihova uloga u kreiranju javnog mnjenja. (A. Koen, *Democracy and information – the role of information in the democratization of Bulgarian culture, Narodna kultura*, 15 April 1967, In: *Ibid*, N 635; P. Mitev, *Public opinion and its role in socialist society, Novo vreme*, N1, January 1964, In: *Ibid.*, N 512).

Odnos medija iz komunističkog perioda prema kriminalitetu je u potpunom u skladu sa rutinskim, gotovo dosadnim stilom informisanja, koji stvara ideološki fabrikovanu sliku stvarnosti. Mada su, komunistička društva patila od svih oblika kriminaliteta koje su beležila i zapadna društva, pa možda i još nekih njima nepoznatim, održavanje optimističke slike društva podrazumevalo je prećutkivanje realne slike kriminaliteta. To se postizalo ideološkim filtriranjem informacija o kriminalitetu koje su se prevodile u floskule o ugrožavanju društvene svojine, odstupanju od socijalističkih vrednosti, napadima na tekovine narodno-oslobodilačke borbe i sl. Problem narastajućeg kriminaliteta belih okovratnika, privredni i ekonomski kriminalitet, kao i specifičan problem huliganstva, posebno u Sovjetskom Savezu, intenzivirali su se kao medijska tema paralelno sa slabljenjem komunističkog režima.

Kroz zvaničnu komunističku politiku i ideologiju toliko uzdizani egalitarni princip, realno je predstavljao čistu demagogiju, jer se pokazalo da su

već, do tada, uveliko, uspostavljene i gusto umrežene strukture nejednakosti u periodu tranzicije, ojačale svoj kolektivistički duh i imale značajnu ulogu kako među elitama, tako i u većini stanovništva. Nakon demokratskih promena u bivšim komunističkim društvima došlo je do ekstremno narastajućeg kriminaliteta, tako da se kod građana javila nostalgija za periodom kada su, kako se činilo, političke elite i "snage zakona i reda" bivšeg režima mogle da drže ove pojave pod kontrolom. U toj potrebi da se zbog narastajućeg "haosa" prizovu stare komunističke partijske strukture previđalo se, da su partije i njeni članovi bili velikim delom umešani u kriminal belih okovratnika, u organizovani kriminal (Glinkina,1998a:20). Sami kriminalizovni, omogućili su kriminalu da prodre u sve stratume društva.

Posebno zanimljivom se čini sličnost između "idilične ere" kada je reč o medijskoj slici kriminaliteta u državama komunističkog režima od 1950-tih do sredine 60-tih i medijskog prezentovanja kriminaliteta u zemljama razvijenog Zapada. Ta sličnost i pored mnogih, možda, značajnijih razlika ukazuje na drastično drugačiju sliku, ali i drugačiju društvenu poziciju kriminaliteta kao fenomena, u odnosu na dolazeće moderno doba.

PRIČE SA ZAPADA

Optimistička paradigma koja je karakterisala društveni i medijski odnos prema kriminalitetu bila je dominantna politika devetnaestog i prve polovine dvadesetog veka. Ona se zasnivala na ideji da se kriminalitet može pokoriti putem socijalnog progresa i rehabilitacije individualnih počinitelaca (Garland i Sparks 2000, Garland, 2001). I pored činjenice da uznemirenost povodom medijskog prezentovanja kriminaliteta ima svoje početke u vremenu koje prethodi nastanku modernih medija i sredstava komunikacije, postavlja se pitanje uzroka dramatične promene kursa medijskog odnosa prema kriminalitetu u drugoj polovini dvadesetog veka.

Medijsko prezentovanje kriminaliteta u društvima razvijenog kapitalizma, od Drugog svetskog rata pokazuje jasnu periodizaciju u smislu idealno-tipskih narativnih struktura. Prvi, posleratni period je dekada društvenog konsenzusa i socijalne harmonije u prikazivanju kriminaliteta. Slika društva koju šalju mediji, kroz sve oblike izražavanja (vesti, režirane kriminalističke priče), bazirana je na deljenju zajedničkih vrednosti koje beskonfliktno usvajaju hierarhiju statusa i autoriteta. Dirkemovski odnos prema kriminalitetu u kome će kriminalitet biti osuđen i iskorenjen zajedničkom reakcijom zdrave zajednice, nedvosmisleno je ocenjivao kriminalitet kao

društvenu devijaciju. Na snazi je bilo stanovište da se kriminal ne isplati i da počinioци moraju biti privedeni pravdi. U medijskim narativima o kriminalitetu snage reda uvek hvataju zločinca, a pravosudni sistem je prikazan kao strog, posvećen i efikasan (videti: Stenson i Sullivan, 2001). Sadržaj priča o kriminalitetu u prvoj dekadi se, i kvalitativno i kvantitativno, razlikuje u odnosu na period koji sledi. Snage reda i zakona pojavljuju se kao reprezenti države, ali i društva u celini, nema preispitivanja njihove ispravnosti i veliki broj televizijskih heroja se regrutuje iz korpusa branitelja reda i sigurnosti. Kriminalitet je, bez izuzetka, prikazivan kao nesvakidašnja i abnormalna društvena pojava. Ubistva koja dominiraju kao oblik kriminaliteta najčešće zastupljenog i u informativnim i u fikcionalnim sadržajima, uvek su vezana za centralnu priču i kontekstualnog kriminaliteta, koji nije povezan sa narativnom potkom, gotovo i da nema. Prema svim istraživačkim merenjima u kvantitativnom smislu, kriminalitet je procentualno mnogo manje zastupljen (pogledati Renier, 2007).

U periodu od 1960-te godine uočljivo se menja način medijskog prezentovanja kriminaliteta. Vrednosti društvenog integriteta i autoriteta se intezivno preispituju. Pojavljuju se sumnje u odnosu na pravdu i efikasnost pravosuđa. Pojačani su društveni konflikti između etničkih grupa, između polova, generacija. Kritički odnos prema snagama socijalnog reda i pravosudnom sistemu postaje uporišna tačka socijalnih reformi. Traže se alternative društveno ponuđenim odgovorima i rešenjima.

Period od 1970-tih godina možemo nazvati početkom nove ere. Sa jedne strane, se kroz kritičko-borbene pristupe traži povratak vrednosti društvenog konsenzusa, sa druge strane, narastaju tendencije koje podrazumevaju beznadežno stanje nereda koje se više ne može društveno regulisati. Stanje Hobsovskog opšteg neprijateljstva koje se nalazi izvan kategorija dobra i zla polako osvaja društveni i medijski prostor. Konflikt srednjeg perioda koji je izazvao komešanja završava se u sveobuhvatnoj promeni. Pored pokušaja da se revitalizuju vrednosti iz prošlosti, nazire se predominantni diskurs koji će zaokružiti sve dotadašnje trendove medijskog prezentovanja kriminaliteta, a to je uzdizanje teme "društva rizika" (Stenson i Sullivan, 2001:181).

ZASTRAŠENA CIVILIZACIJA

Postmodernizam donosi kraj ogromnog narativa o društvenom progresu, koji na kraju dovodi do "smrti socijalnog" (Rose 1996). Koncept društva rizika ("risk society") oslanja se na promene koje su se odigrale u osnovi

društvenog razvitka. On ne znači, samo smenu prirode rizika, nego i alternativne kulturne senzibilitete i iznad svega strategiju borbe protiv rizika (Stenson i Sullivan, 2001:177). Država i policija više nisu rešenje, već se ono traži u promeni ponašanja ljudi, u ličnoj odgovornosti, i u individualnim (self) strategijama koje su odraz uzdizanja self identiteta kao okosnice poznog moderniteta. Individue su odgovorne za svoje sudbine u "dobitničko-gubitničkoj" kulturi. Naraslo globalno deregulisano tržište stalno je poprište uspona i padova, proliferacije novih milionera i novih paupera (Stenson i Sullivan, 2001:178). U "kazino kulturi" ulozi su sve veći, a sigurnost od "kolevke pa do groba" države blagostanja zamenjena je kulturom u kojoj pobednik odnosi sve. "Rizikofobična kultura" zamenjena je "rizikofiličnom" kulturom u koju je uključen substancijalni strah od gubitka. U tom smislu, može se uočiti paralela između kraha komunističkog društva kolektivnog paternalizma, za koje se vezuje osećaj društvene sigurnosti, i nestanka kapitalističke države blagostanja, koja je socijalnu sigurnost smatrala svojim prioritetom. Nestanak sveta ideala, koji je možda, bio prividan dovešće do uzdizanja sveta hiper-realnosti.

Društvene promene reflektovale su se na teorijski i praktični tretman kriminaliteta i u društvu i u medijima. On se okreće pragmatičnom i u većoj meri kaznenom pristupu kao socijalnom odgovoru, udaljavajući se od pokušaja socijalnog isceljivanja. Traganje za uzrocima kriminaliteta biva zamenjeno "administrativnim realizmom". "Rehabilitacioni ideali" zamenjeni su generalnim zastrašivanjem i odmazdom kao svrhom penalne politike. Kriminalci više nisu objekat razumevanja i primene tretmana koji će ih izmeniti i oplemeniti, već su osamostaljeni u svojoj krivici. Uzroci kriminaliteta se označavaju kao monoštvo koje je deo "kriminologije svakodnevnog života" (Garland, 1996 prema Stenson and Sullivan, 2001). Pribegava se pragmatičnoj rutini minimiziranja prilika za počinioce kada je u pitanju situacioni kriminal. Fokus je na prevenciji i otkrivanju "vrućih tačaka" (hot spots). Socijalna dimenzija kriminaliteta se zanemaruje i potencira se individualni pristup u rešavanju problema kriminaliteta. Razvijanje taktike komšijske borbe protiv kriminaliteta i strategija policije orijentisane na uzak problem, rezultira problemom ugušene politike. Policajci više nisu simbol javnog reda, mira i vrline već se takmiče na komercijalizovanom tržištu obezbeđenja i sigurnosti (pretežno privatnim). Niko nije pošteđen u "društvu rizika". Opasnost od kriminaliteta pogađa i bogate i moćne, strah se rasprostire globalno, u "distribuciji lošeg" su male razlike između privilegovanih i nemoćnih. Mušterije privatnih ponuđača zaštite od kriminaliteta biraju između mnogobrojnih dilera "pick'n'mix" policijskog nadzora. Kriminalitet postaje praktični "hazard", a ne više moralna pretnja. Široko shvaćena

idealna pravda biva zamenjena kalkulacijom da se minimizira rizik od kriminaliteta.

Mediji igraju vodeću ulogu u reprodukciji "spektakularnog konzumerizma". (Stenson i Sullivan 2001:178). Izmenjeni sadržaj masovnih medija u prezentovanju kriminaliteta ukazuje na porast diskursa rizika. Studije o medijskim procesima otkrivaju motivacioni ključ medijskih operativaca i implikacije koje se postižu na globalnom nivou (Roberts, 2003:80). Slika o stalno narastajućem kriminalitetu zamenila je suprotstavljenu, takođe nerealnu sliku o nepostojanju kriminaliteta. Kriminalitet se pojavljuje kao najveći društveni problem. Istraživanja koja imaju za predmet paralele između razvoja i rasta medijskih slika kriminaliteta i efekata izazivanja straha u masovnom auditorijumu, imaju veoma kompleksan zadatak, a interpretacija ove uzročnosti predmet je žučnog neslaganja.. Sa druge strane, osnovne karakteristike promena u obrascu medijskog tretiranja kriminaliteta dovele su istraživače medijskih sadržaja do sličnih zaključaka.

NOVI MEDIJSKI OBRASCI U PRIKAZIVANJU KRIMINALITETA

Priče o kriminalu i silama zakona najčešći su televizijski sadržaji od kad je ona postala vodeći medij, od 1950-te godine. Pored toga što su se zabavni programi u koje je uključen kriminalitet enormno povećali, do današnjih dana, došlo je do promena u načinu prikazivanja kriminaliteta i snaga reda i zakona. Promene u obrascu prikazivanja sadržaja kriminaliteta u medijima isti je i kod informativnih i kod režiranih (fikcionalnih) medijskih produkcija. Analize sadržaja 620 slučajno izabranih udarnih televizijskih termina pokazuju od 1955 do kraja 1986 narastajuću prevagu nasilnog kriminaliteta u televizijski režiranim sadržajima o kriminalu (Lichter *et al.* 1994: chapter 8 prema Renier, 2007:313).Televizija uveliko nadmašuje realnost u prikazivanju nasilja od 1950 –te godine.

Inteziviranje medijskih slika nasilja ogleda se u podacima da je od 1945-60 te godine u 90% filmova nije bilo, ili je minimalno zastupljeno nasilje, dok je od 1980-1991 ta proporcija uvećana za 65%. Mada ubistvo, kao oblik kriminaliteta ostaje najzastupljenije, uvećava se prikazivanje svih vrsta nasilja.

Prisutna je veoma izražena diskrepanca između medijskih slika o kriminalitetu i zvaničnih statističkih podataka i izveštaja kriminalističkih i policijskih službi. Realna ocena stope kriminaliteta često biva zamagljena medijskim prikazima u kojima se iz različitih razloga (politički, komercijalni i dr.) manipuliše realnim stopama rasta kriminaliteta. Pitanje validnosti same

kriminalističke statistike, koja može da varira usled promene instrumenata i kategorija merenja, takođe biva iskorišćeno u medijskom prikazivanju kriminaliteta kao stalno rastućeg¹

Insistiranjem na određenom tipu kriminaliteta, a to su u medijskim prikazima brutalna ubistva, zamagljuje se prisustvo mnogobrojnih drugih društveno razornih oblika kriminaliteta, kao što su državni, ekonomski, kriminalitet belih okovratnika. Slika brutalnih ubistava je predominantni oblik medijskih sadržaja kriminaliteta, bez obzira da li je reč o vestima ili izmišljenim sadržajima. Imovinski kriminalitet je obrnuto proporcionalno prikazan u medijima u odnosu na statističke podatke. U medijima je on umanjen i prezentovan uz nezaobilazno surovo nasilje i fizičke povrede žrtve, što u realnosti, često, nije slučaj (Garofalo, 1981:326, Katz,1987;50).

Kontekstualan kriminalitet je drastično uvećan. Udeo prikazivanja kriminaliteta koji nije u vezi sa osnovnom radnjom ili centralnim likom postaje esencijalni izraz stanja u kome je društvo prožeto rizikom od kriminala. U periodu do 1980-te godine samo 15% filmova je prikazivalo kontekstualni kriminalitet, a od 1991. godine 80% filmova sadrži višestruke prikaze kriminalnih radnji koje nisu u vezi sa centralnim narativom. Veliki rast kontekstualnog kriminaliteta implicira sliku društva kome preta opasnost od svih vidova kriminaliteta, a što je još važnije, kriminalitet se podrazumeva kao sastavni deo svakodnevnog života, tretira se kao nešto uobičajeno. On više nema značenje nečeg posebno dramatičnog i vanserijskog.

Promena koje je veoma uočljiva u odnosu na prvu dekadu medijskog prikazivanja kriminaliteta je odnos prema policiji i pravosudnom sistemu. Policija se sve više prikazuje kao zločinačka, a ne kao sila zakona. Ona je ili preterano revnosna u upotrebi sile (i kad je to potrebno i kad nije) ili je sama nosilac devijantnih poremećaja (eksczesno konzumiranje alkohola i droga, vanbračne seksualne aktivnosti, korupcija i dr.) Pravosudni sistem je povećano portretisan kao podeljen i pocepan iznutra. Sve češći su prikazi konflikata između policije i sudova, kao i policijskih službenika među sobom. Nesavršenost, nepravda, potkupljivost, zavisnost o centrima moći postaju značajni motivi u medijskim vestima i pričama o kriminalitetu. Tendencija u portretisanju pravosudnog sistema kreće su pravcu isticanja politizacije, njegovog kontroverznog karaktera i kritičkih osvrta na tu problematiku. Drastično se smanjuju afirmativne, pa čak i

¹ Slučaj Engleske, u kojoj je 1999-te godine za 14% skočila stopa kriminaliteta usled nove statističke procedure, o čemu su mediji izveštavali kao objektivnom podatku koji svedoči o stopi porasta kriminaliteta Roberts, 2003:78

neutralne priče o policiji. Kriminalitet se eksplicitno prikazuje kao društveni fenomen van kontrole.

Možda su, najznačajnije razlike u obrascu medijskog prikazivanja kriminaliteta vezane za promene u prezentaciji žrtava kriminala. Žrtve su se pomerile iz senke i njihova čisto funkcionalna uloga u kriminalističkim narativima dospela je u vodeću poziciju. Stradanja i patnje žrtava kriminaliteta čine ih subjektima zbog kojih cela priča o kriminalu nastaje. Fokus na žrtvama je posledica stanja "narastajuće brige" (Rock, 1990). Viktimizacija je prikazana sa traumatičnim posledicama u 74% filmova u periodu od 1980-91. godine. Žrtve su novi junaci medijskog prikazivanja kriminaliteta, uvećava se saosećanje sa njihovim neprilikama izazvanih kriminalom. Studije procenjuju da je uloga žrtava u novinskim pričama dobila vodeću ulogu u poslednje tri decenije (Reiner, 2001). Žrtve su postale centralna tačka izmišljenih kriminalističkih narativa (Reiner, 2000a, 2000b). Nove priče potenciraju rizik sa kojim se suočavaju pripadnici višeg socijalnog statusa, belci, žene i odrasli (Graber 1980 prema Dowler, 2003). Istina je, da su najčešće žrtve nasilja, prema oficijelnoj statistici, siromašni, mladi i crne žene. U medijskim vestima ove kategorije, su suprotno realnosti, predominantno prikazane kao zločinci.

U poslednje vreme narasta broj programa koji su specijalizovani za prikazivanje kriminalnih sadržaja u "realnoj" formi (Crimewatch UK. ID i sl.). Često se u te svrhe koriste i amaterski video snimci, mediji se pojavljuju kao učesnici u kriminalističkoj istrazi, veza između medija i kriminalnog pravosuđa se prožima, smanjujući razliku između "faktičkog" i "izmišljenog" kriminaliteta (Manning 1998, Ferrell 1998, Tunnell 1998 prema Renier, 2007:304). Implikacije ovog trenda su veoma značajne jer deluju u pravcu projektovanja slike globalnog društva zastrašenog kriminalitetom, u kome svako može postati žrtva, ali i svako polaže pravo i slobodu da se uhvati u koštac sa kriminalitetom.

ZAKLJUČAK

Proučavanje odnosa između medijskog prikazivanja kriminaliteta i efekata koje ono izaziva u društvu dugotrajna je istraživačka preokupacija, pretežno u zapadnoj literaturi. Ona se prevashodno bazira na proučavanju medijskih sadržaja koji se odnose na kriminalitet i ispitivanju ponašanja auditorijuma. Treba imati u vidu, da analiza sadržaja, bilo kvalitativna ili kvantitativna sadrži različite metodološke probleme koji mogu uticati na rezultate istraživačkog procesa. To su izbor operativne definicije kriminaliteta i devijacija,

određivanje kvantitativnih kategorija i dr. Ponašanje auditorijuma, ili primaoca poruka, može se posmatrati na različite načine. Osnovna razlika se odnosi na izbor gledišta o tome da li je medijska publika skup pasivnih primalca medijskih poruka ili aktivni učesnik koji reaguje na medijske poruke uključivanjem sopstvenih stavova i procena.

Mnogi teoretičari smatraju da su se mediji uveliko udaljili od prvobitnog cilja koji je bio usmeren na obezbeđivanje objektivne i korektno slike o nasilju i kriminalitetu. Ciljevi su usmereni ka ostvarivanju različitih interesa. Na osnovu tumačenja tih interesa istraživači se dele na one koji u medijima vide podstrekače društvenog kriminaliteta, sredstvo za zadovoljenje potrebe publike za senzacijom i uzbuđenjem ili izazivače "moralne panike" koja zahteva "društvo nadzora". Medijske vesti o kriminalitetu se karakterišu kao "upakovani produkti" (Katz,1987) koji nemaju samo informativnu vrednost već specifičnu novinarsku vrednost (newsworth). Traganje za adekvatnim rešenjima u suzbijanju kriminaliteta, po mišljenju većine autora, nije primaran cilj medijskog bavljenja kriminalitetom. Emocionalne reakcije publike, "moralno angažovanje" posledica su emotivne manipulacije koja nadilazi realnu sliku fenomena koji prezentuje. Na osnovu tretiranja kriminaliteta mediji se uslovno mogu podeliti na "kvalitetne" i "popularne". "Popularni" mediji su češće fokusirani na "interpersonalne" konflikte i individualne devijacije, dok "kvalitetni" uključuju različite komentare o socijalnim devijacijama o ugrožavanju ljudskih prava, politici, sadrže debate o pravosuđu.

Masovni mediji formiraju građansku svest o kriminalitetu koja se zasniva na informacijama bogatom, ali znanjem siromašnom informisanju. (Sherizen 1978:204. prema Renier 2007:310). Glavni argument odbrane na pitanje zašto nema kvalitetnije medijske slike kriminaliteta sastoji se u odgovoru da mediji ne mogu da obezbede analitičko razumevanje kriminaliteta jer za takve deskripcije nema prostora.

Bez obzira, da li su strah od kriminaliteta ili pojačane kriminalne aktivnosti pretpostavljeni rezultati efekata medijskih prezentovanja kriminaliteta, o čemu postoje različiti stavovi, svakako je neophodna budna pažnja stručne javnosti kada je ovaj odnos u pitanju. Fokus istraživanja ne treba da bude samo "strah", već daleko širi uvid u problem (Sparks, 2001:194). Cilj istraživanja treba da uključuje otkrivanje nevidljivih veza, sponzorstava, diskusije o određenim konceptima kriminaliteta, o politici kažnjavanja. Značajno je praćenje promena u vokabularu, komentatorskom stilu, dijagnozama, atributima, simbolima, stilu i cenzuri. Na taj način predmet istraživanja nije samo "strah" već mnogo značajnije implikacije odnosa

medija i politike. Na osnovu tako sprovedenih istraživanja mogu se promovisati ozbiljne i stručne strategije intervencije koje bi uticale na poboljšanje kvaliteta medijskog prezentovanja kriminaliteta u pravcu neutralisanja različitih manipulativnih uticaja.

LITERATURA

- (1) DOWLER KENNETH (2003) Media Consumption and Public Attitudes Toward Crime and Justice: The Relationship Between Fear of Crime, Punitive Attitudes, and Perceived Police Effectiveness *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, 10 (2): 109-126.
- (2) ERICSON, R. (1991), 'Mass Media, Crime, Law, and Justice', *British Journal of Criminology*, 31, 3: 219-49.
- (3) GARLAND, D. (2001), *The Culture of Control*, Oxford: Oxford University Press.
- (4) GARLAND, D., SPARKS, R. (2000): *Criminology, Social Theory and Challenge of our Time*, *The British Journal of Criminology*, 189-204
- (5) GAROFALO, J. (1981), Crime and Mass Media: a Selective Review of Research *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 18, No. 2, 319-350
- (6) GLINKINA, S. (1998) The Omnious Landscape of Rossian Corruption, *Transitions*,
- (7) KATZ, J. (1987), 'What Makes Crime "News"?' ,*Media, Culture and Society*, 9, 1: 47-75.
- (8) REINER, R. (2007) Media made criminality: The representation of crime in the mass media. In: Reiner, Robert and Maguire, Mike and Morgan, Rod, (eds.) *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford University Press, Oxford, UK,
- (9) ROBERTS, J., STALAS, L., INDERMAUR, D., HOUGH, M. (2003) *Penal Populism and Public Opinion : Lessons from Five Countries*, Oxford University Press, New York
- (10) SPARKS, R. (2001) "Bringing it All Back Home: Populism, Media Coverige and the Dynamics of Locality and Globality in the Politics of Crime Control, in *Handboook of Criminolgy*, Stenson, Kelvin and Robert Sullivan, Willian Publihing, Devon
- (11) STENSON, K. and ROBERT S. (2001) *Crime, Risk and Justice: The politics of crime control in liberal democracies*, Willian Publihing, Devon
- (12) ZANKOVA B. (2005) *The media in Bulgaria during communism and their transformation into democratic institutions*, Budapest, July

CULTURAL CRIMINOLOGY – RESEARCH OF CRIME PRESENTATION IN THE MEDIA

The purpose of this paper is presentation of theoretical and research analyses dealing with the media-crime relation, which makes a part of the cultural criminology. Strong social changes developing in the global society are visible in the relation of the society toward crime, and in the media image of crime. Although disagreeing concerning the cause and effects of this relation, theoreticians almost unanonimously agree with the conclusion that the scope and manner in which crime is presented in mass media is in a large degree intensified in comparison to previous decades. Considering the flow and direction of trends of the media presentation of crime through history, the paper gives a review of changes which most significantly characterise the new position of crime as a phenomenon in the society and the media.

KEY WORDS: media / crime / content analyses / presentation